

Data przesłania artykułu: 27.06.2024

Data przyjęcia artykułu do druku: 08.07.2024

DOI: <https://doi.org/10.12775/AKZ.2024.011>

**Górny, Rafał. *Pokaż mi przeszłość „na prawdziwo”.
Historia w dokumentach archiwalnych dla dorosłych.*
Warszawa: Archiwum Główne Akt Dawnych, 2023.**

Działalność kulturalno-oświatowa, która stanowi podwaliny pod współcześnie prowadzoną przez archiwa państwowe popularyzację, sięga swymi korzeniami połowy lat 50. XX w. Wtedy bowiem postawiono przed archiwami szereg zadań mających na celu zbliżenie historii do ludzi a ludzi do dokumentu¹. Archiwa powiatowe na mocy wytycznych Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych zostały zobligowane do współpracy z jednostkami kultury, do współorganizacji wystaw, pogadanek, prelekcji w szkołach, a także pokazów w siedzibie archiwum². Miały aktywnie włączyć się w życie kulturalne i naukowe regionu, zachęcając do prowadzenia badań i przybliżając zainteresowanym zasób archiwów.

Z czasem działalność ta nabrała na sile, zmieniły się narzędzia oraz metody popularyzacji zasobu archiwalnego i promocji archiwów. Zaczęto korzystać z doświadczeń innych instytucji oraz opierać swoją działalność na istniejących w obszarze zarządzania instytucją rozwiązaniach³. Dziś możemy mówić o swego rodzaju profesjonalizacji tych działań, ich wysokiej specjalizacji. Przejawia się to w działaniach strategicznych oraz coraz lepiej przemyślanych

¹ Rosa, *Funkcja edukacyjna archiwów*, 43.

² „Wytyczne Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 1958 r. w sprawie nowego profilu archiwów powiatowych (NDAPNrPN-OI5-1)” zob. w: Bielińska i Ptaśnikowa, *Zbiór przepisów archiwalnych*, 47–50.

³ Jabłońska, *Nowe wyzwania archiwów*, 71–119.

i celowanych kampaniach, atrakcyjnych i nowoczesnych formach oraz angażujących różnicowane grupy odbiorców inicjatywach. Realizowana obecnie przez archiwa państwowe strategia bardzo jasno określa najistotniejsze obszary ich działalności⁴. Są nimi: dziedzictwo archiwalne, kompetentne kadry oraz nowoczesny urząd. W pierwszym z nich istotną rolę odgrywa popularyzacja, edukacja, współpraca z otoczeniem zewnętrznym oraz nowoczesna polityka wydawnicza archiwów państwowych.

Jednym z przykładów tejże polityki jest bez wątpienia publikacja Rafała Górnego zatytułowana *Pokaż mi przeszłość „na prawdziwo”*. *Historia w dokumentach archiwalnych dla dorosłych*, wydana przez Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, w 2023 r. Jej recenzentką była dr hab. Anna Krochmal, a za szatę graficzną, skład i łamanie odpowiadała Maria Kaliszczuk-Donaj oraz Karol Zgliński, który opracował skany i fotografie archiwaliów z zasobu AGAD. Redakcję oraz korektę językową przeprowadziła Elżbieta Morawska. Wydanie książki zostało dofinansowane przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych. Liczy ona 239 stron, opatrzona jest krótkim wstępem, zawiera wykaz literatury oraz spis wykorzystanych w opracowaniu materiałów archiwalnych w układzie chronologicznym. Składa się z czterech nienumerowanych rozdziałów oraz 38 podrozdziałów prezentujących ponad 50 tekstów, dokumentów archiwalnych lub ich części, z zasobu AGAD z lat 1511–1805. Promocja książki odbyła się w lutym 2024 r.

Autor książki, dr Rafał Górny, jest historykiem i archiwistą. Ukończył Uniwersytet Jagielloński i pełni funkcję kierownika oddziału ewidencji i opracowania zasobu archiwalnego AGAD. Swoją pracę zadedykował cyt.: „Matyldzie, małej damie wielkiego serca”. Książka jednak jest adresowana do dorosłych pasjonatów historii i dziejów Polski. Ma charakter popularyzatorski i stawia sobie za cel przybliżenie szerokiemu gronu odbiorców subiektywnie wybranych postaci i wydarzeń opisanych w archiwalnych dokumentach. Poszczególne archiwalia zostały opatrzone komentarzem, który pozwala oddać kontekst ich powstania. Niektóre teksty z uwagi na ich specyfikę zostały skrócone i przywołane we fragmentach. W przypadku innych wprowadzono do treści dokumentu niezbędne uzupełnienia albo też wyjaśnienia, tak aby tekst, zachowując swój oryginalny charakter, był czytelny dla odbiorcy. Ponadto każdy rozdział został poprzedzony komentarzem w postaci krótkiego wstępu, który z jednej strony wprowadza w świat epoki, a z drugiej – objaśnia zagadnienia kancelaryj-

⁴ Sadza i in., *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*.

ne i przybliża specyfikę archiwalnych źródeł historycznych. Obok zapisu treści dokumentu czytelnik ma do dyspozycji jego skan, nierzadko trudny do odczytania z uwagi na dukt pisma, ale z pełnym aparatem i wszelkimi atrybutami urzędowego dokumentu lub zupełnie prywatnego, egodokumentalnego wpisu. Wszystko po to, żeby odbiorca mógł zapoznać się z oryginalnym źródłem historycznym, nie odczuwając przy tym dyskomfortu związanego z brakiem doświadczenia, wiedzy czy umiejętności. Mamy bowiem do czynienia z niecodziennym skryptem do odkrywania przeszłości naszego kraju. Pełnym ciekawostek, wciągających historii, rozbudzającym wyobraźnię i pobudzającym ludzką ciekawość, a tym samym wywołującym potrzebę zgłębiania naszkicowanych zaledwie wydarzeń. Trop dalszych poszukiwań wskazuje nienachalny aparat naukowy i opatrzenie samych archiwaliów oraz komentarzy do nich odsyłaczami do innych źródeł i dostępnych publikacji. I wreszcie jest świadectwem pracy tych, dzięki którym materiały te zachowały się do naszych czasów, archiwistów, kustoszów pamięci, strażników najcenniejszych źródeł, wybitnych specjalistów w zakresie edycji i opracowania archiwaliów.

Dobór tekstów ma charakter subiektywny. Są to materiały unikatowe, rzadko wykorzystywane przez badaczy, ale jednocześnie bardzo ciekawe, na swój sposób zabawne, dowcipne, intrygujące, ukazujące wielowymiarowość czasów i ludzi. W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Król – zwornik państwa* odnaleźć można dokumenty dotyczące m.in.: zgody na małżeństwo Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną, ucieczki Henryka Walezego do Francji, abdykacji Jana Kazimierza czy też fragment testamentu Stefana Batorego. Rozdział drugi pt. *Prawo – pieczęć na postulatach etycznych* zawiera archiwalia dowodzące praw i przywilejów, a wśród nich „Uniwersał podwodny”, „Oblata przywileju nad prefekturami pocztowymi Królestwa” czy nadanie i potwierdzenie praw oraz przywilejów dla Węgrowa, Suwałk i Nasielska. Trzeci rozdział został opatrzony tytułem *Zrozumieć otaczający świat* i prezentuje archiwalia różnej formy opisujące rzeczywistość swoich czasów. Można tu odnaleźć osobliwą pieśń ku chwale łysych, siedemnastowieczną recepturę wywaru z ziół, która miała być lekarstwem na czary, czy też morskie ciekawostki z XVIII w. Najbardziej jednak intrygujący wydaje się rozdział ostatni, zatytułowany *Jakie frakcje między damami?* To tutaj bowiem zebrane zostały archiwalia ukazujące wydarzenia o charakterze obyczajowym. Poznać możemy m.in. dworskie ploteczki królowej Marysieńki, treść listu teściowej do zięcia ukazującą trudną rodzinną relację, pięknie zdobioną korespondencję Anny z Sapiechów Jabłonowskiej czy też zeznania warszawskich prostytutek z 1788 r.

Ta ciekawa treść, opracowana z takim wyczuciem i świadomością adresata, została jednak zamknięta w mało atrakcyjnej formie. Standardowy format, 165 x 235 mm, nierzucająca się w oczy okładka utrzymana w stonowanej zielono-szarej kolorystyce, ze skromną ikonografią nie oddają charakteru publikacji. Na okładce wykorzystano wizerunki dwóch dokumentów, zapewne archiwalnych, nie wskazując nawet ich pochodzenia, wystawcy czy tytułu. Całość robi wrażenie opracowania naukowego, które adresowane jest do specjalistycznego odbiorcy. W żaden sposób nie sugeruje jej popularnego charakteru. Tego wrażenia nie zmieniają nawet sporządzone odręcznie małe rysunki umieszczone na dokumencie. Ludzik w kapeluszu w prawym dolnym rogu oraz serce okalające odcisk pieczęci są mało efektowne i słabo widoczne.

Przedstawiona do recenzji publikacja stanowi bardzo ciekawe opracowanie o charakterze popularyzatorskim. Jej koncepcja jest przemyślana, materiał dobrze dobrany i opatrzone wartościowymi i bardzo interesującymi komentarzami. Sama książka jest jednak mało widoczna. Poza promocją w siedzibie AGAD nie znajduje się w katalogu wydawnictw NDAP⁵ ani wśród nowości wydawniczych AGAD⁶. Wzmiankę odnaleźć można na stronie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Siemiatyczach wraz z zaproszeniem na spotkanie autorskie⁷ oraz na społecznościowym profilu Zapomniana Biblioteka, gdzie w kilku zdaniach omówiono zawartość i opublikowano odsyłacze do strony wydawnictwa oraz profil NDAP⁸. Umieszczono również link do krótkiego filmu, w którym autor książki zaprasza na spotkanie promocyjne. Sama książka nie jest niestety ogólnodostępna. Nie można jej kupić w popularnych internetowych księgarniach ani na stronie wydawcy. Jest to duża strata, ponieważ opublikowany materiał ma olbrzymi potencjał i wart jest rozgłosu. Archiwa państwowe muszą zatem dołożyć jeszcze więcej starań, by efektywnie popularyzować swój zasób i promować bardzo ciekawą i społecznie ważną działalność.

Marlena Jabłońska

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

mjablon@umk.pl; ORCID ID: 0000-0001-7189-9007

⁵ „Katalog – Archiwa Państwowe”.

⁶ „Nowości wydawnicze – AGAD”.

⁷ „Pokaż mi przeszłość «na prawdziwo»” – dr Rafał Górny, spotkanie autorskie”.

⁸ *Zapomniana Biblioteka*.

■ Bibliografia

- Archiwa państwowe. „Katalog – Archiwa Państwowe”. Dostęp 27. 06. 2024. <https://archiwa.gov.pl/poznaj/publikacje/katalog/>.
- Archiwa państwowe. Archiwum Główne Akt Dawnych. „Nowości wydawnicze – AGAD”. Dostęp 27. 06. 2024. https://agad.gov.pl/?page_id=884.
- Bielińska, Maria, i Anna Ptaśnikowa, red. *Zbiór przepisów archiwalnych. Stan na dzień 30 czerwca 1961 r. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 1962. <https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/265366/edition/262748>.
- Jabłońska, Marlena. *Nowe wyzwania archiwów: komunikacja społeczna i public relations*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2016.
- Miejska Biblioteka Publiczna w Siemiatyczach. „Pokaż mi przeszłość „na prawdziwo” – dr Rafał Górny, spotkanie autorskie”. Dostęp 27. 06. 2024. https://mbp.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=583:pokaz-mi-przeszlosc-na-prawdziwo-dr-rafal-gorny-spotkanie-autorskie&catid=26&Itemid=126.
- Rosa, Agnieszka. *Funkcja edukacyjna archiwów*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2012.
- Sadza, Magdalena, Joanna Chojecka, Marta Muszyńska, Paweł Pietrzyk, i Ewa Rosowska-Jakubczyk, red. *Strategia rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030*. Warszawa: Archiwa Państwowe, 2021. https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2022/02/Strategia_rozwoju_AP_2021-2030.pdf.
- Zapomniana Biblioteka. Dostęp 27. 06. 2024. <https://www.facebook.com/zapomniana-biblioteka/posts/rafa%C5%82-g%C3%B3rny-poka%C5%BC-mi-przesz%C5%82o%C5%9B%C4%87-na-prawdziwohistoria-w-dokumentach-archiwalnych-/834222488719778/>.